

BULGARİSTAN MUHACİRLERİ

Vejdi BİLGİN
Prof. Dr., BUÜ İlahiyat Fakültesi

Muhaceretin Tarihi

Muhacir denildiğinde umûmen Balkanlardan ve Kafkaslardan göç edenler anlaşılrsa da özel olarak çoğunlukla Bulgaristan ve daha az oranda diğer Balkan ülkelerinden göç edenler anlaşılır. Bu göçmenler Arnavut, Boşnak, Gürcü, Çerkez gibi etnik bir kimliğe sahipseler de halk arasında muhacir olarak değil, kendi etnik isimleriyle bilinirler.

Muhaceret veya muhacirlik aslında yanlış bir kullanımdır. Çünkü Türkler açısından bakıldığında son 150 yıldır yaşanan şey, evi terk edip yeni bir bölgeye geçmek değil, eve dönmektir. Esas muhaceret Orta Asya'dan başlayıp Balkanlara kadar süren uzun süreçtir. Son zamanlarda yaşanan durum ise Balkanlardan Anadolu'ya zorunlu dönüşüdür. Bu dönüş dilimizde muhaceret olarak ifade edilmiş ve uzun süre öylece kalmıştır. Şu anda göç ve göçmen kavramları kullanılsa da muhacirler ve onların çocukları halk arasında –yerel telaffuzla- hâlâ “ma:cır” olarak bilinir.

Anadolu'ya kitlesel göçün tarihi 18. Yüzyılın sonuna kadar gider. 1787-1792 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında Kırım, Kazan ve Kafkasya'dan başlayan göç Kırım Harbi (1853-1856) ile devam etti. Ancak esas büyük muhaceret, eski takvimle 1293'te yaşandığı için “93 Harbi” olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda görüldü. Bu savaşta sadece Balkanlardan Anadolu'ya ve Balkanların diğer güvenli bölgelerine göç edenlerin sayısı 1.230.000 kişi olarak tespit edilmiştir.¹ 93 Harbi'nden sonra bazı dönemlerde yoğun bazı dönemlerde seyrek olmak üzere göç devam etti. Bu süreçte bazı tarihler önemlidir. 1912-13 yılları arasındaki Balkan Savaşları'nda göç tekrar ivme kazandı, sonrasında yavaşladı. Lozan Anlaşması'nın gereği olarak 1923-1926 yılları arasında bugünkü Yunanistan topraklarından Türkiye'ye kitlesel bir zorunlu göç yaşandı. Bu göçmenlere “mübadil” denilir. 1950-51 yıllarında Bulgar Hükümeti'nin sınır dışı kararıyla kitlesel bir göç yaşandı. 1968'de Bulgaristan'la imzalanan Yakın Akraba Göçü Anlaşması çerçevesinde 1969-1978 yılları arasında yaklaşık 130 bin kişi Türkiye'ye göç etti. Son büyük kitle göçü ise 1989'da Bulgaristan'daki Jivkov yönetiminin Türkleri sınır dışı etmesiyle yaşandı. Haziran-Ağustos arasındaki iki buçuk aylık sürede sınır dışı edilen Türk sayısı 300 binlere ulaştınca Özal Hükümeti sınırı kapatmak zorunda kaldı. 1989 Kasım'ında Jivkov'un iktidardan uzaklaştırılmasıyla Bulgar hükümetinin azınlık politikaları lağvedildi ve kısa sürede 100 bin göçmen Bulgaristan'a geri döndü. Ancak daha sonraki süreçte Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç Türklerin özgür iradelerine bağlı olarak devam etti.²

Bir Alt Kültür Olarak Muhacirler

¹ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 2, 4, 41, 152-154.

² Tarihi süreç içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç için bkz. Ayşegül İnşinar Kemaloğlu, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012.

Göçmenler çoğunlukla devletin nezaretinde Türkiye'nin hemen her yerine gönderilmişse de ağırlıklı nüfus Marmara Bölgesi'ndedir. Anadolu'nun başka yerlerine gönderilen bazı göçmenler daha sonra Batı'daki akrabalarının yanlarına gelmişlerdir.

Bulgaristan göçmenleri Bursa'nın en kalabalık topluluklarından birini oluşturur. Daha çok Bursa şehir merkezi ve ova ilçelerinde yaşarlar. Her ne kadar "ma:cır" olarak bilinen bir tip söz konusu ise de göçmenlerin hepsini aynı kategoride değerlendirmek doğru değildir. Nitekim göçmenlerin de, kendileri için söylenen "muhacirler", "göçmenler", "soydaşlar" şeklindeki ayrımı kabul ettikleri görülür. "Eski muhacir" ve "yeni muhacir" daha sık görülen bir ayrımdır. Yine de "suyun öbür tarafındakiler" in kendilerine mahsus özellikleri vardır ve göçmenler yerli halk ile tam olarak aynışmamıştır.

Göçmenler sosyolojik anlamda bir alt kültür olarak kabul edilebilirler. Bir kısmı halk arasında "ma:cır köyü" olarak bilinen köylerde, diğerleri ise şehirlerde yine çoğunlukla göçmenlerin oturduğu mahallelerde yaşarlar. Köyler alt kültürü yaşatmak için daha büyük bir avantaja sahiptir. Ancak şehirlerde de mahalleler bu kültürü korumak için belirli bir işlev yürütür. Örneğin bu mahallelerde kifla (marmelatlı poğaç) veya banička (peynirli börek) gibi Bulgaristan orijinli hamur işleri, pazarlarda Bulgaristan'dan getirilen işlenmiş et ürünleri, gofret ve çikolatalar satılır. Göçmenlerin dışından yapılan evliliklerin çok az olması da bu alt kültürün devamlılığını sağlayan diğer önemli bir faktördür. Her yeni kuşakta bu kuralın biraz daha dışına çıkılsa da özellikle yüksek eğitim görmeyip Bursa'da kalanlar çoğunlukla göçmenler arasında evlilik yaparlar. Bu vesile ile göçmenlerde akraba evliliğinin kesin bir tabu olduğunu söylemek gerekir. Arada üveylik olmadıktan sonra yedi kuşağa kadar akrabalar arasındaki evlilikleri doğru bulmaz göçmenler. Dolayısıyla Anadolu'da kardeş çocukları arasında gerçekleşen evlilikleri çok tuhaf karşılarlar.

Güçlü akrabalık ilişkileri alt kültürün devamlılığını sağlar. Bulgaristan'da küçük yerleşim yerlerinde doğal bir şekilde devam eden bu ilişkiler, göç sonrasında büyük kentlerde dayanışmanın bir şartı olarak da sürmektedir. Akrabalık Anadolu'da olduğu gibi düğün ve cenazelerde daha ön plana çıkar. Bunun yanında bayram ziyaretleri ayrı bir önem taşır. Örneğin damatların sadece kızın anne-babasını değil amca, hala, dayı ve teyzelerini de ziyaret etmesi beklenir.

Türkiye'de hemşericilik olarak nitelenen tutum ise göçmenler arasında oldukça yayıftır. Her ne kadar göçmenlerin göçtükleri şehirlere bağlı olarak kendi aralarında kalıp yargıları olsa da (örneğin Kırcaalililer paraya düşkün olarak nitelendirilirler) o şehre bağlı bir hemşericilik görülmez. Yani bir muhacir sırf Kırcaalili veya Şumnu lu diye diğerine özel bir değer vermez veya insani ilişkilerinde ona öncelik tanımaz. Bu durumu göç edilen şehir siyasetinde de gözlemlemek mümkündür. Muhacirler Dağlılar, Doğulular veya Karadenizliler gibi şehir siyasetinde aktif değildir, partilerin çıkardığı göçmen kökenli milletvekili adaylarına oy verme zorunluluğu da duymazlar.

Köken ve Fiziksel Görünüm

Muhacirlerin çok sık karşılaştıkları ve rahatsız oldukları hususların başında kendilerine "Bulgar göçmeni" denilmesi gelir. Bu hitap çoğunlukla "Bulgaristan" kelimesinin kısaca "Bulgar" şeklinde söylenmesinden kaynaklanmaktadır ve bir kasıt yoktur. Ancak bazıları gerçekten göçmenlerin Bulgar olduğunu düşünmektedir. Her

halükârda bu hitap göçmenler açısından rahatsız edicidir, çünkü Bulgaristanlı olmakla Bulgar olmak arasında ciddi bir fark vardır. Esasında Türkiye'ye gelmeden önce hiçbir Türk "Bulgaristanlıyım" demez, örneğin "Kırcallıyım" veya "Şumenliyim" diye kendilerini tanıtır. Türkiye'ye göç ettikten sonra ise pek çok kişinin hiç duymadığı bu illeri anmak anlamsız kaçtığı için "Bulgaristanlıyım" demek zorunda kaldılar. Ancak hiçbir göçmen "Bulgarım" demez, zira "Bulgar" aynı zamanda "gavur" anlamına gelir.

Muhacirler kendilerini Türk olarak nitelendirirler ve Anadolu kökenli olarak görürler. Aslında Anadolu'nun pek çok yerinden Balkanlara göç edilmesine rağmen göçmenler arasında Karaman'dan geldiklerine dair söylenceler kuvvetlidir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler arasında Pomaklar, Çingeneler ve Tatarlar olarak bilinen topluluklar da vardır. Çingeneler Türkçe konuşan müslüman topluluk olduğu için sadece yakın çevreleri arasında bilinirler. Tatarlar Kırım'dan Rumeli'ye, oradan Anadolu'ya uzanan bir göç sürecinin parçası olarak Bulgaristan'ın Romanya sınırına yakın bölgelerden gelmişlerdir. Pomaklar ise Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya sınırları içinde Rodop dağlarının çevresinde yaşayan, kendilerine mahsus dili olan bir topluluktur. Muhacirler arasında Pomakların Osmanlı ile karşılaştıklarında "Dinimizi veririz ama dilimizi vermeyiz," dedikleri ve müslüman oldukları konusunda bir söz nakledilir. Pomakların kökeni akademik bir araştırma konusu olmakla birlikte her Pomak kendisini aynı zamanda bir Türk olarak görür. Çünkü Balkanlarda müslüman olmak veya İslam'a girmek "Türk olmak" şeklinde ifade edilir. Yine de Pomak kültürünün bu yazının maksadı ve hacmini aşan uzunca bir niteliğe sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Muhacirlerin sarışın ve mavi gözlü olduğuna dair yaygın ama yanlış bir kanaat vardır. Bu anlayış muhtemelen Balkanlardan gelen Pomak, Arnavut ve Boşnaklardan kaynaklanmıştır. Bulgaristan göçmenlerinin çoğunluğu beyaz tenlidir ve koyu renk gözlere sahiptir. Her ne kadar kökene dair Karamanlılık ön plana çıkarılsa da İç Anadolu'da daha yaygın görülen esmer ten göçmenlerde nadirdir. Hatta göçmenler "Kara insan fena olur" derler. Orta yaş ve yaşlı muhacirlerin özellikle sakal bırakmamaları dikkat çekicidir. Sakal hocalar için normal görülse de sıradan bir vatandaş için çirkin addedilir. Eskilerin tabiriyle sakal "yüzdeki kir"dir ve birisinin uzun ve dağınık sakalı varsa "Papaz gibi olmuş" denilir. Bulgarların da mensup oldukları Ortodoks Kilisesi'nde din adamları uzun sakal bırakırlar. Komünist rejimde ise normal bir vatandaşın saçını uzatması ve sakal bırakması yasaktır. Bu iki durumun etkisiyle olsa gerek, muhacirlerde sakala karşı bir ön yargı söz konusudur. Yeni nesil muhacir gençleri ise son yıllardaki sakal modasının etkisiyle büyüklerinin anlayışlarından uzaklaşmışlardır.

Bulgaristan Ağız

Balkanlarda konuşulan Türkçe farklı ağızlardan oluşur. Anadolu'da ilçeler arasında bile görülebilen ağız farklılığı Balkanlar için de geçerlidir. Nitekim Bulgaristan'ın tamamında da aynı ağız görülmez. Bu farklılık bazen fiil çekimlerinde bazen de harflerin telaffuzunda ortaya çıkar. Fiil çekiminde "geliyor" yerine yöresine göre "geliyeri", "gelo:ru", "geliyo" denilir. Bugün hala Türkmenistan'da yazılan ve konuşulan Türkçe'nin izlerini Bulgaristan'da görmek mümkündür. Örneğin Türkmenler "geliyorum" anlamında "gelyärin" derken Bulgaristan'da "geliyerin" denilir. Benzer şekilde Türkmenistan'daki "aytmak" (söylemek) kelimesi "aydıvermek", eski Türkmencedeki "sınnı" (makas)

kelimesi “sındı” şeklinde kullanılır. Bulgaristan Türkleri arasında kimi Orta Asya’dan gelen kimi Osmanlı’dan kalan çok sayıda kelime hala yaşamaktadır: Bildır (geçen yıl), urba (elbise), setere (ceket), anteri (gömlek), yemen (ayakkabı), saç kırıkmak (tıraş etmek) ... Ancak bunların yanında hâkim Bulgar kültürünün pek çok kelimesi de gündelik dilin içerisine girmiştir ve göçün üzerinden onlarca yıl geçmesine rağmen yaşlılar bu kelimeleri kullanırlar: Reis (otobüs), knıçka (ehliyet), pensiya (emekli maaşı), magazin (dükkân), kopçe (düşme)...

Türkçedeki k ve g değişimi (koyun yerine goyun, kızan yerine gızan) Bulgaristan’da da görülür. Fakat muhacirlerin ayırt edici kullanımları “h” harfindedir. Örneğin “horanta” denilirken “h” düşer ve “oranda” olur. Buna mukabil “elbet” kelimesi “helbet” şeklinde söylenir.

Genel olarak hitaplarda bir ünlem olarak “be” veya “beya:” kelimeleri kullanılır. Kadınlar ise bu kelimelerin yanında “mari” diye özel bir ünlem kullanırlar. Bu bazen “ma” şekline de dönüşür. “Ma” ünlemi erkeklere yönelik kullanılmaz. Örneğin bir türlü hazırlığını tamamlamayıp evinden çıkamayan annesine bir genç kız, “Hadi ma ayna [anne]!” veya “Hadi mari!” diye seslenebilir. Bunun dışında “mari” cümleinin başında da “mari kız,” “mari Fatma” şeklinde yer alabilir.

Muhacirler “amca” ve “ağabey” yerine “aga” kelimesini kullanmakla tanınırlar. Ancak bu, bir dönem Türkiye’de yalın kullanımıyla moda olan “aga” hitabından farklıdır. Genelde ismin sonunda kullanılır. Ahmet abi veya Salih amca anlamında Ahmet aga veya Salih aga denilir. Yine muhacirlerin –cık ekleri meşhurdur. Kızan yerine kızancık denilebilir, çocuk isimlerinin sonuna eklenerek Ayşecik veya Memetçik (Mehmetçik) yapılabilir. Çocuk büyüdüğünde bu ek devam eder ve Memetcega (Mehmetçik aga) olur.

Bazı isimler yöreleriyle ön plana çıkar, kişinin isminden nereli olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir. Bulgaristan’da Anadolu’da olduğu gibi kadın ve erkek isimleri aynıdır. Ancak Bulgaristan’ın alamet-i farikası olan isim “Mümin”dir ve yerel olarak “Mümün” şeklinde telaffuz edilir. Kadınlarda ise –ye eki ile biten isimler ayırt edicidir. Remziye, Fahriye, İlmiye, Ülfiye, Nevriye gibi isimlere sık rastlanır.

Muhacirlerin Türkiye’ye geldikten sonra aldıkları “vatansever” soy ismi bir alamet-i farika olmuştur. Bunun dışında göçmenlerin duygu dünyalarını yansıtan “çalışkan”, “dönmez”, “güler” gibi soy isimler sık görülür. Ayrıca göçmenlerin soylarını ifade eden (Süleymanoğlu) veya yörelerini belirten (Rodoplu, Mestanlı) gibi soy isimler de görmek mümkündür.

Dindarlık

Türkiye’de muhacirlerin dindar olmadıklarına dair bir kalıp yargı vardır. Şüphesiz bu oldukça büyük bir genellemedir. Esasında muhacirlerin dindarlık düzeyleri özellikle kuşaklar arasında büyük farklılıklar gösterir. Balkanlar Osmanlı döneminde çok sayıda âlimin yetiştiği bir bölgeydi. Bu âlimler gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde önemli roller ifa ettiler. İsmail Hakkı Bursevi (öl. 1725), Ahmet Cevdet Paşa (öl. 1895) ve daha yakın dönemde Süleyman Hilmi Tunahan (öl. 1959), bir dönem İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü müdürlüğünü yürüten Ahmed Davudoğlu (öl. 1983), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nda görev yapan Osman Kesioğlu (öl. 1989) Bulgaristan kökenli meşhur âlimlere örnek olarak verilebilir. Bulgaristan’da

komünist rejimle birlikte “Nüvvab” denilen medreselerin kapatılması bölgede âlim yetişmesine ket vurdu. Nitekim Davudoğlu³ ve Kesrioğlu da yüksek dinî eğitimlerini Mısır’da el-Ezher Üniversitesi’nde almıştır. Komünist rejimle birlikte hemen her nesilde dindarlık düzeyi geriledi, bu durum Türkiye’ye göç edenlere de yansdı.

Muhacir dindarlığında dikkat çekici biçimde mevlid okutma toplumun diğer kesimlerine nazaran ön plana çıkar. Konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada Bursa’da yaşayan farklı etnik ve coğrafi kökenlerden gelen topluluklar içerisinde en fazla mevlid okutanların Bulgaristan muhacirleri olduğu tespit edilmiştir.⁴ Göçmenlerde mevlid daha çok doğum, sünnet ve ölümlerde okutulur ve organizasyonu genelde kadınlar yapar.

Son yıllarda muhacirler arasında dini bir eğilim görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu doğal bir eğilimdir, zira ilk kuşaklar Bulgaristan’dan getirdikleri sosyal sermaye ile kaldılar ve kendilerini geliştiremediler. Türkiye’de yetişen veya doğan kuşaklar ise çeşitli yollarla ailelerine göre çok daha fazla dinî bilgiyle tanıştı ve bir ölçüde bunları benimsedi. Bundan dolayı yaşlıların geleneksel dindarlığına mukabil yeni kuşaklar arasında daha bilinçli bir dindarlık gözlenmeye başlandı. Bu durumun somut göstergeleri olarak, resmi Kur’an kurslarına veya dinî gruplara devam eden, çocuklarını İmam Hatip ortaokul ve liselerine gönderen, kadın ise başını örten muhacirlerin sayısındaki artışı söyleyebiliriz.

Çalışma Anlayışı ve Ev Tutkusu

Bulgaristan muhacirleri en fazla çalışkanlıkları ile bilinirler ve takdir görürler. Farklı alt kültür topluluklarının birbirleri hakkında kalıp yargılarının olması olağandır. İlave olarak hemen her yerde yerli nüfusun göçmenlere karşı kalıp yargıları daha fazladır. Bursa’da da göçmenlerle ilgili pek çok kalıp yargı dolaşır. Ancak bu kalıp yargılara sahip olan kişiler çoğunlukla konuşmalarının sonunda göçmenlerin çok çalışkan oldukları, işlerini iyi yaptıkları gibi olumlu bir yargı cümlesine yer verirler.

Gerçekten muhacirler çoğunlukla bedeni işlerde olmak üzere çalıştıkları işlerde çalışkanlıkları ile öne çıkarlar. Ancak muhacir çalışkanlığı denildiğinde birkaç husus birden anlaşılmalıdır.

Her şeyden önce muhacirler için çalışma aile boyudur; sadece evin erkeği ya da erkekleri değil, evin hanımı ve kızlar da iş buldukları ve sağlıkları elverdiği ölçüde çalışırlar. İkinci olarak çalışma belirli bir yaşla sınırlı değildir. Çocuklar okula devam ediyorlarsa yaz tatillerinde çalışırlar. Okul bittikten hemen sonra bir işe girmek için uğraşırlar. Çalışma emeklilikle bitmez, özellikle erkekler emekli olduktan sonra yeni bir iş yapmaya çalışırlar. Kadınlar ise emekli olduklarında, aile içi dayanışmanın gereği olarak torunlarına bakarak gelinlerinin veya kızlarının çalışmasına destek olurlar. Üçüncü olarak çalışma belirli bir işle sınırlı değildir. Muhacirler düzenli eğitim alamadıklarından çoğunlukla bedeni işlerde çalışırlar. Mutlaka devlet memuru olmak, bir başkasının emri altında çalışmamak, temizlikçilik gibi hakir görülen işler yapmamak vb. düşünceleri yoktur. Dördüncü olarak çalışma para kazanmakla sınırlı değildir. Bir muhacir için çalışmak hayat tarzıdır. Bir evi ve arabası olsa, çocuklarını evlendirse, geçimi rahatlıkla

³ Bkz. Ahmed Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, Hece Yayınları, Ankara, 2016.

⁴ Mehmet Yanmış, *Bursa Dini Hayatında Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n Necat Adlı Şiirinin Etkilerinin Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2010, s. 90.

sağlasa bile sağlığı elverdiği ölçüde çalışmak ister. Yaşı ilerleyen ve bir yerde çalışma imkânı bulamayanlar ise evlerinde boş oturamaz; genelde yaşadıkları müstakil evlerin bodrumunda, bahçesinde veya terasında kendilerini meşgul edecek işler icat ederler.

Muhacirlerin çalışkanlıkları dışında tanındıkları diğer önemli bir husus ise mutlaka ev sahibi olmaları ve evlerine gösterdikleri özendir. Halk arasında bu durum anlatılırken, muhacir ağzı taklit edilerek, “Geleli iki sene oldu, hâlâ bir evcik yapamadım,” gibi sözler söylenir. Bazı dönemlerde Türkiye’ye gelen göçmenlere hükümetler çok düşük ödemesi olan konutlar yaptı. Ancak bu istisnai bir durumdur. Genel olarak göçmenler Türkiye’ye gelince ya akrabalarının yaşadıkları mahallelerde ya da yeni imara açılan yerlerde önce arsa alıp, sonra ev yapma yoluna gittiler. Ev yapmak yemek, içmek, tatil yapmak veya araba almak ya da çocuğun eğitimine para harcamaktan önce gelir. Muhacirler başlarını sokacakları bir ev yapmakla yetinmez, ellerine para geçtikçe çocuklarını düşünüp evlerine kat çıkarlar. Ayrıca bir muhacir için ev fetiş gibidir; evin boyası, badanası, dökülen kırılan yerlerin tamiri düzenli olarak yapılır; mümkünse bir bahçe düzenlenir, evin bahçesi ve sokak kapısının önü düzenli olarak süpürülür. Bu bakımdan bir muhacire kiracı olmak hem iyidir hem zordur. Kiracı bakımlı bir eve girer ama sürekli olarak ev sahibinin bakışlarını da ensesinde hisseder.

Şüphesiz çalışkanlık ve ev konusunda söylediklerimiz daha çok birinci nesil muhacirler için geçerlidir. Her nesilde çalışma itiyadı ve öncelikler değişti. İkinci ve üçüncü nesil muhacirler daha gevşek bir çalışma disiplinine sahipler, iş beğenirler, hazır ailelerinden bir ev buldukları için daha iyi yemek-içmek, tatil yapmak isterler. Büyükler açısından en hazin durum iyi bir işte çalışan ve iyi para kazanan çocukların artık babalarının kendileri için yaptıkları evde oturmayıp daha lüks semtlerdeki apartman dairelerine taşınmasıdır. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise bu gayet olağan bir durumdur. Bütün alt kültürler gibi muhacirler de hâkim kültüre doğru evrilmektedir. Göçün travmasını yaşayan nesillerin yok olması, özellikle eğitimle birlikte sosyo-ekonomik seviyenin yükselmesi, dış evlilikler, daha kozmopolit yerleşim yerlerine taşınma, azalan nüfus (1960 sonrası kuşaklarda ikiden fazla çocuk pek nadirdir) ve benzeri etkenlerle birkaç kuşak sonrasında muhacir alt kültürü büyük ölçüde kaybolacaktır.